

SARA PÄRSSON

GÅ TILL VARDAGEN

TFL 2026:1-2

DOI: <https://doi.org/10.54797/tfl.v56i1-2.67390>

ISSN: 2001-094X

Copyright © 2026 Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Det är lockande att anamma tanken på att alla tider liknar varandra eller att de skiljer sig åt.¹

I min forskning undersöker jag bostadsskildringar i prosa, med fokus på idéer om hemmet och hur dessa idéer förändras över tid. Med ett rumsteoretiskt perspektiv i ryggen söker jag beskrivningar av hemlivet, när det pågår som vanligt och inget särskilt sker. Det forskningsfält som behandlar vardagen har länge framstått som ett möjligt sätt att utveckla perspektivet på bostaden, men då jag närmat mig fältet via teoretiska portalfigurer som Michel de Certeau har jag kört fast. I den här essän gör jag ett nytt försök att ta mig an frågan om vad vardag är, och hur det kan förstås som forskningsobjekt. Jag vänder mig till Rita Felski och Ben Highmore som utforskat vardagslivet som erfarenhet och forskningsobjekt. Det inledande citatet kommer från Linn Hanséns *Gå till historien* (2013), en diktsamling vars huvudsakliga tema är historieskrivning. Men Hansén sätter också ljuset på vardagens och den mänskliga erfarenhetens relation till historieskrivning och därför kommer hennes dikter att få studsa mot forskarnas resonemang om vardag i relation till tid, erfarenhet och kropp.

Ofta har jag sökt mig till litteratur från det tidiga 1900-talet. Låt oss anta att jag drivits av en känsla av bjärt förvirring inför samtidens självklarheter. Kanske har förhoppningen varit att avståndet i tid ska göra förskjutningarna av det självklara tydliga och därigenom visa att även det nutida vardagslivet präglas av en massa normer och underförstådda antaganden. *Men ser du inte hur märkligt det är?* Vill jag säga inför samtidens fredagstacos, bolån och värmeljuslykta. Genuskonstruktionerna från sekelskiftet 1900 är så iögonfallande:

män är rationella, linjära och förknippas med förändring, samhällsliv och modernitet; medan kvinnor förknippas med känslor, cyklisk tid, hemliv och traditioner.² Genom dessa dikotomier blir tillvarons konstruerade karaktär så uppenbar. Men kanske har jag i sekelskiftessamhället också sökt de trygga indelningarna? Teorin om sekelskiftessamhällets separata sfärer, med mannen i offentligheten och kvinnan i hemmet tycks utöva en särskild lockelse på genusinriktade forskare som mig. Tudelningen är tacksam som utgångspunkt för litteraturanlys, forskaren kan enkelt identifiera konventionella och normbrytande beteenden. Men kan en litteraturvetare med intresse för det föränderliga vardagslivets förunderlighet verkligen nöja sig med detta?

Här finns en parallell till hur teoretiker som Michel de Certeau och Henri Lefebvre i inflytelserika verk intresserat sig för vardagen. Enligt Rita Felski har deras fokus främst varit att ur det vardagliga lyfta fram det som utgör avbrott, normbrott eller överskridande.³ Felski menar alltså att Lefebvre och de Certeau i sina teorier om vardagen upprättar dikotomier som skiljer det vardagliga från det historiska. Dessa uppdelningar har, menar Felski, lett till en värderande hållning inför vardagen: att vardagen förstås som något bra, eller något dåligt. När fokus främst läggs på subversionen som det viktiga med vardagen innebär det implicit en negativ värdering av det vardagliga, hemmet och repetitionen. Men vad värre är, detta fokus på subversion medför att den större delen av det vardagliga – allt det vanliga och icke-överskridande – utelämnas och osynliggörs. Den som söker förstå något så grundläggande som vardagen riskerar alltså att missa större delen av studieobjektet.

Felski förstår vardag som en typ av erfarenhet vars centrala egenskaper gör det svårt att definiera. Hennes intresse för det vardagliga fokuserar nämligen på det som är invariant och förgivettaget, och den förgivettagna kvaliteten upphör när det vardagliga utsätts för granskning.⁴ Förutom att själv definiera hur hon ser på vardagen ägnar Felski en stor del av sin ”The Invention of Everyday Life” åt att diskutera hur olika traditioner av forskning om vardag tidigare har behandlat fenomenet. Ett centralt spår i texten utgår från att Lefebvres modell placerar vardagen och därigenom hemlivet utanför det historiska – i betydelsen det dynamiskt föränderliga. Lefebvres

förståelse av historia och vardag som skilda sfärer knyter förstås an till tankegodset som förknippas män och offentlighet med historia, medan kvinnor och hemliv förknippas med vardag. Trots att betalt arbete och pendling kan vara repetitivt är det hemsfären som i denna teoretiska tradition förknippas med ett statiskt och repetitivt tillstånd utanför historien, skriver Felski.⁵

*

I *Gå till historien* åstadkommer Hansén komisk effekt och förvirring genom att konstruera hårdragna eller rakt av felaktiga samband, som i påståendet "[f]örst kom sänglampan sedan kom skönlitteraturen", eller "[d]et är större chans att ett barn drar ett annat barn i håret när börsen faller".⁶ Men hon använder sig också av den kontrastverkan som uppstår då det historiska och det vardagliga ställs sida vid sida:

Här är ett historiskt scenario ett barn föds det lär sig krypa
får ett jobb klipper håret möter döden.

Här är ett ahistoriskt man går och går och går.

Här är ett förhistoriskt det är grönt sedan skiftar det sedan
faller mörkret.

Här är ett världshistoriskt trots att de hade ett uppdrag ville
de se sig om i slottet men just då kom pilarna.

Här kommer ett hysteriskt allt hon ville var att sova.⁷

Här rör sig dikten mellan det individuella, det "ahistoriska" och det världshistoriska, för att med ordleken historiskt–hysteriskt återknyta till en specifik kvinnas längtan efter sömn. Hanséns dikt accepterar inte de färdiga kategorierna utan undersöker vad som sker med dem när de används på tveksamma sätt.

Som socialkonstruktivistiskt skolad forskare med intresse för vardag och bostad har det förbryllat mig att någon kan förknippa vardagslivet med stillastående. Det stämmer så dåligt med min förståelse av hem- och vardagslivet som präglad av normer och förväntningar som förändras över tid. Ett sätt att tänka kring det – och som dessutom kan hjälpa oss att komma bort från dikotomin mellan den manliga historien och kvinnliga vardagen – finns i de tre nivåer av tid som

Felski skiljer ut. Felski skiljer på vardagstid, livstid samt storskalig historisk/mytisk tid.⁸ Vardagstid är tätt förbunden med erfarenheten av att tid passerar, medan livstid handlar om livsprojekt och identitet. Den storskaliga tiden omfattar de processer som går bortom individens livstid. Felski understryker att nivåerna samexisterar och kan samverka med varandra. Kvinnors traditionella ansvar för repetitiva uppgifter som har med omsorg om barn och hushållsarbete att göra har ofta anförts som grunden för ett särskilt kvinnligt förhållande till tid. I det knyts kvinnor alltså främst till vardagstid och erfarenheten av vardaglighet. Felski insisterar dock på att män och kvinnor har ett likartat förhållande till vardagen, i den meningen att mäns vardag i moderniteten inte nödvändigtvis är mindre repetitiv och mindre präglad av vanor än kvinnors. Alla har ett vardagsliv, insisterar Felski. "Everyday life, in other words [...] recognizes that every life contains an element of the ordinary. We are all ultimately anchored in the mundane."⁹ Just menstruation, graviditet och barnafödande har dock gjorts till centrala bevis på kvinnors starkare koppling till en cyklisk tidslighet. Mot det framhåller Felski att alla människokroppar oavsett kön styrs av många återkommande rytmer. Och menar vidare att alla liv, såväl som alla kulturer, innehåller både cirkulära element (årstider, traditioner, måndagsmöte, trötthet) och linjära element (åldrande, karriär, teknikutveckling, ånger).¹⁰

Kontrasten mellan vardagstid, livstid och storskalig tid är i hög grad närvarande i Hanséns poesi, ofta genom att de olika tidsnivåerna kombineras och kontrasteras. I meningen: "[f]örst kommer tonåren sedan kommer upplysningstiden" kontrasteras ett individuellt livsförlopp mot världshistorisk epokindelning.¹¹ Den skeva ordningsföljden åstadkommer komisk effekt, men går inte helt att slå ifrån sig. Den synliggör samtidigt att storskalig tid är förbunden med vardaglig och livstid. Människor har levt genom hela den mänskliga historien. Exemplet ovan kan förstås kompliceras genom frågan om när tonåren som livsperiod egentligen blir begreppsliggjord och frigörs som en separat period i människolivet. Först kommer femtioalet, sedan kommer ungdomskulturen?

Kontrasterna i Hanséns poesi kan alltså förstås genom Felskis tankar om tid. Men Felski är själv ambivalent kring litteraturens möjlighet att fånga det vardagliga. Hennes förståelse av vardag handlar

om ett visst sätt att erfara tillvaron, och att skapa vanor och antaganden.¹² Felski tycks mena att det i detta avseende inte är särskilt lätt att överföra vardagen till skönlitteratur. Då hon nämner att modern litteratur engagerat sig i vardaglighetens vardaglighet pekar hon på att det i hög grad gjorts genom strategier för främmandegörande, i syfte att väcka läsaren ur sina omedvetna mönster.¹³ Enligt Felski landar då litteraturen långt ifrån den acceptans för vardagens vardaglighet som är hennes eget centrala ärende.

*

Ben Highmore menar i "Homework. Routine, social aesthetics and the ambiguity of everyday life" (2004) att vardagen bäst beskrivs som positiv och negativ, ambivalent eller dubbeltydig. Highmores vardag karaktäriseras alltså av både plikt och njutning, och av både uppmärksam närvaro och dagdrömmande frånvaro.¹⁴ Förutom ambivalens framhålls rutin och rytm som centrala aspekter av vardagen. Visst, medger Highmore, gruffar Lefebvre över vardagslivets alienation och visst präglas hans utsagor av en avantgardistisk attityd, men enligt Highmore söker Lefebvre samtidigt sätt att beskriva vardagen i all sin motsägelsefulla komplexitet.¹⁵ Highmore förstår det rytmiska som en underström i allt Lefebvres skrivande om vardagen, även om det blir explicit först i den rytmanalys som Lefebvre på 1980-talet började utveckla ihop med Cathrine Régulier. Enligt Highmore kan vardagen, genom Lefebvres syn på rytm, förstås som den skavande punkt där människors kroppsliga förutsättningar möter moderniteten:

Modernity impacts at every level, but, and here is the rub, it constantly runs up against the finite limits of human bodies. While modern forms of eating govern our bodies (to a certain degree), our bodies also orchestrate our eating.¹⁶

Nu måste vi stanna upp vid moderniteten. Vardagsteoretikerna förstår fenomenet vardag i relation till moderniteten. Felski beskriver påståendet om att vardagen uppstår samtidigt som moderniteten som rimligt, trots att den inte är intuitivt. Människor gjorde givetvis

vardagliga saker tidigare i historien. Men med start under 1800-talet blir vardagen allt vanligare som konstnärligt objekt och som ämne för kritisk reflektion, och i detta avseende uppstår vardagen som avgränsat fenomen i samband med en framväxande modernitet.¹⁷

Hanséns diktsamling avgränsar inte sin historiska motivvärld till moderniteten, tvärtom återkommer ”urtidskvinnor och urtidsmän” i dikterna. Deras tillvaro fungerar som en fantasi om ett mindre kontrollerat, och mindre modernt, sätt att vara i världen. Deras tillvaro karakteriseras av att de ”plockar och äter bär”.¹⁸ Ofta definierar Hansén deras tillvaro genom negationer. De ”har givetvis ingen korg”, de ”är inte rädda för att bli ledsna”, och inte heller för ”att upptäcka att själen inte finns”.¹⁹ Ett mer utvecklat exempel finns i den dikt som beskriver en idrottsplats där urtidsmänniskorna spelar en obestämd sport:

Det finns en idrottsplats. [...]

Urtidsmän och urtdiskvinnor sprider ut sig över planen. [...]

Efter matchen sitter urtdiskvinnor och urtdismän på läktaren
och sover.

Det finns inga sängar inga trapphus eller loftgångar ingen
lukt av makaroner eller någon söm som måste lagas.²⁰

Idrottsplatsen finns, liksom shorts, benskydd och sömn, men även allt som inte finns får ta stor plats i dikten. Urtidsmän och urtdiskvinnor sover gott, långt innan loftgångar och makaroner Det är alltså egentligen inte urtdismänniskornas upplevelse av sig själva Hansén söker beskriva utan en modern konstruktion av urtdismänniskorna där de fungerar som en projektionsyta och ett utlopp för den moderna människans alienation och längtan bort från modernitetens upplevda monotoni.

*

Genom att fokusera på det rytmiska kan forskaren, skriver Highmore, få en förståelse av människan som socialt accentuerad (”socio-accentuated”) snarare än helt igenom socialt konstruerad.²¹

Han hänvisar tillbaka till Lefebvre och Régulier, som tagit upp relationen mellan vuxna och barn som präglad av viljan att underkasta kroppens rytmer klockans tid.²² I 2000-talets skrifter om barnuppföstran framställs rutiner som något föräldrar behöver erbjuda sina barn för att etablera korrekt dygnsrytm, stabilitet och trygghet, konstaterar Highmore.²³ Hanséns urtidsmänniskor har däremot ”ingen plan för kvällen och därför ingen dygnsrytm”.²⁴ När diktsamlingen med utgångspunkt i urtidsmänniskorna skriver om föräldraskap kan det läsas som en variation på temat om hur barns vardagliga ”behov” skapas i samverkan mellan det biologiskt nödvändiga och det socialt önskvärda. Först finns ”ett barn men det finns ingen förskollärare”, och det finns ”inte heller spadar / eller russin.”²⁵ Men ”[n]är barn växer sig större blir de svårare att förflytta tvätta / stimulera”. De större barnen placeras senare i historien, och ”behöver måltider bilresor sammanhängande ledighet.”²⁶ Behovet av mat slås här samman med 2000-talskodade behov av en lång ledighet och förflyttning med ett specifikt färdmedel. Den bakåtvända bilbarnstolen och de sparade föräldraledighetsdagarna fyller jag i själv när jag läser.

Litteratur är nu i slutändan inte vardag, utan utgör representationer av något. Fiktiva karaktärer har egentligen varken kroppsliga behov eller kroppsliga rytmer. Sover de? Äter de? Är det då lönlöst att söka vardagen i litteraturen? Highmore är inte litteraturvetare, men är ur sitt perspektiv på vardagen klart mer optimistisk än Felski angående litteraturens förmåga att fånga det vardagliga. Han menar i stället att konst och litteratur kan vara bra källor till teorier om vardagen. Från Lefebvre lånar Highmore begreppet *reverse images*. En *reverse image* säger inte allt om vardagen eller rutinens komplexitet, men kan genom överdrift – ”exaggeration and imaginative exploration” – säga något om en viss aspekt av det vardagliga.²⁷ I Charlie Chaplins fabriksarbete i filmen *Moderna tider* ger fabriksarbetaren en överdriven bild av de nya repetitiva rörelsemönster som kroppen tvingas in i vid arbete vid ett löpande band. En talande överdrift, som talar till en del av den vardagliga upplevelsen. Men Highmore lyfter också fram Luce Giards vetenskapliga studie av franska kvinnors matlagning. Giard framställer matlagning genom ett mångskiftande montage av olika genrer och modus, i vilket Highmore ser möjligheten att fånga vardagens ambivalens. Han tilltalas särskilt av att Giard

låter motsägelser, som den mellan matlagningens kreativitet och dess ständiga upprepningar, stå olösta bredvid varandra i texten.²⁸

*

Vill jag föreslå att Hanséns diktsamling ska läsas som en samtida teori om vardagen? Nej jag gör nog inte det. Men med sina paradoxer och anakronismer: "[f]örst kom galon sedan kom regnvädret" utgör *Gå till Historien* ett gott sällskap i förvirringen över samtiden och tillvarons orsakssamband.²⁹ Vardagstid, livstid och storskalig tid blandas i Hanséns *Gå till historien* på ett sätt som synliggör människans formbarhet, men också hur vardagstid och historisk tid löper bredvid varandra fast de tycks så oförenliga. "Första världskriget kommer emellan."³⁰ Det är på något vis svårt att acceptera att det storskaligt historiska samtidigt innehåller en massa vardagligt mänskliga kroppar och mänskoliv, vilket märks inte minst på hur Hansén använder sig av begreppet historisk person:

En historisk person kan säga till en annan det är det här
som är slutet men när menar man då.³¹

Jag skrev i essäns inledning att jag sökt mig till vardagsforskningen, eftersom jag intresserar mig för skildringar av hemlivet där inget särskilt sker. Vad skulle Felski och Highmore ha att säga om att beskriva vardagen som en tid då inget särskilt sker? Jag tänker att de skulle vilja att jag specificerade – menar jag vanor, rutiner, rytmer? – men i stort sett låta mig komma undan med formuleringen.

Vardagsteorierna framstår som verkligt givande i sina diskussioner av tid, och i beskrivningarna av vardagen som arena där dragkampen eller samverkan mellan kroppens behov och sociala och kulturella förväntningar blir synliga. Jag hade inte tidigare reflekterat så mycket över kroppens roll i att strukturera vardagen, och har överraskats av att både kropp och perception intar en så framträdande position i dessa teorier. Även de temporala aspekterna av vardagen som rutin och vana kommer stanna hos mig. Men som rumsteoretiskt präglad forskare saknar jag i Highmores och Felskis texter de materiella och spatiala aspekterna av vardagen. För att förstå bostaden som en

vardagsplats räcker det inte med att bara förstå för vardagen som en perceptionskategori eller som fenomenet rutiner.

Det är avgörande att veta när de levde men samtidigt viktigt var.

Var levde de de levde på tredje våningen.

De levde i Europa.³²

Den allra vanligaste, vardagligaste platsen är den allra svåraste att få syn på. Som hos Hansén tycks fokus ofta hamna allt för nära i detaljerna, eller allt för långt borta för att en bild av fenomenet ska bli tydlig.

Noter

- 1 Hansén, *Gå till historien* (Stockholm: Norstedts, 2013), 38.
- 2 I min avhandling från 2022 anknyter problemställningen till grundföreläsningen om kvinnans särskilda relation till hemmet, varför jag i inledningen presenterar teorierna om de separata sfärerna (och diskussioner av dem) mer utförligt. Sara Pärsson *Ta sig hem. Skönlitterära skildringar av kvinnan och hemmet från tidigt 1900-tal* (Göteborg/Stockholm: Makadam 2022), 12f, 22.
- 3 Rita Felski, *Doing Time. Feminist Theory and Postmodern Culture* (New York: New York University Press 2000), 84, 86.
- 4 Felski, *Doing Time*, 78.
- 5 Felski, *Doing Time*, 82.
- 6 Hansén, *Gå till historien*, 38, 20.
- 7 Hansén, *Gå till historien*, 11.
- 8 På engelska kallar Felski dessa kategorier "everyday time, life time and large-scale time (history and myth)". Felski, *Doing Time*, 17.
- 9 Felski, *Doing Time*, 79.
- 10 Felski, *Doing Time*, 19–23, Felski stöder sig här på, och refererar till, Barbara Adams och Johannes Fabian, som hon menar övertygande argumenterat för att cirkulär och linjär tid utgör inslag i alla tidskulturer, och inte kan tillskrivas en viss grupp eller en viss innebörd.
- 11 Hansén, *Gå till historien*, 41.
- 12 Felski, *Doing Time*, 95.
- 13 Felski, *Doing Time*, 90.
- 14 Ben Highmore "Homework. Routine, social aesthetics and the ambiguity of everyday life", *Cultural Studies* vol. 18 (2004:2–3), 317, 311.
- 15 Highmore, "Homework", 321.
- 16 Highmore, "Homework", 322.
- 17 Felski, *Doing Time*, 79.
- 18 Hansén, *Gå till historien*, 23.
- 19 Hansén, *Gå till historien*, 23, 24, 26.

- 20 Hansén, *Gå till historien*, 26.
- 21 Highmore, "Homework", 324.
- 22 Highmore, "Homework", 322.
- 23 Highmore, "Homework", 31of.
- 24 Hansén, *Gå till historien* 23.
- 25 Hansén, *Gå till historien*, 25.
- 26 Hansén, *Gå till historien*, 33.
- 27 Highmore, "Homework", 309.
- 28 Highmore, "Homework", 318f.
- 29 Hansén, *Gå till historien*, 34.
- 30 Hansén, *Gå till historien*, 36.
- 31 Hansén, *Gå till historien*, 59.
- 32 Hansén, *Gå till historien*, 38.